

Sakura stipendije

Japan Tobacco Internacional i Ambasada Japana

Performanse i razvojne mogućnosti agrarne industrije u delu proizvodnje organske hrane Japana i Srbije

ISTRAŽIVAČKI RAD

Vidak Radenović
Student Ekonomskog fakulteta u Subotici

Subotica, 2017. godina

Sadržaj

Uvod	3
1. Performase Republike Srbije u agrarnoj industriji	5
1.1. Agro industrija u Republici Srbiji	5
1.2. Prirodni resursi Republike Srbije	6
2. Performanse japanske industrije u agrarnoj industriji.....	7
2.1. Agrarni sektor u Japanu.....	7
2.2. Japanske kompanije u agrarnom sektoru	8
2.3. Praktičan primer	10
2.4. Eko-farme u Japanu.....	11
3. Značaj organske proizvodnje hrane.....	12
3.1. Koncept multifunkcionalne poljoprivrede	12
3.2. Organska proizvodnja	13
3.3. Razvoj ruralnih područja	17
3.4. Organska vs konvencionalna proizvodnja – diskus	17
4. Razvojne mogućnosti u organskoj proizvodnji hrane Japana i Srbije	19
4.1. Svetske tendencije agrokulture – perspektiva organske proizvodnje.....	19
4.2. Tražnja za organskom hranom	19
4.3. Šanse i zadaci Japana	20
4.4. Razvojne mogućnosti agrarne industrije u Republici Srbiji.....	22
4.5. “Real time” podaci	29
5. Integracija Japana i Srbije u organskoj proizvodnji hrane	31
5.1. Japanski Venture Capital fondovi kao pokretači agrarne industrije Japana i Srbije	32
5.2. Paleta organskih proizvoda	33
5.3. Brendiranje organskih proizvoda i izvoz	38
Zaključak	40
Literatura	41

Uvod

Istraživački rad će se bazirati na performansama japanskih kompanija kao i razvojnim mogućnostima u Republici Srbiji u proizvodnji organske hrane. Japan je i pored veoma malog procenta obradivog zemljišta, svega 12%, uspeo da delom zadovolj svoje potrebe visokim prinosima poljoprivrednih kultura po hektaru kao i visokim nivoom kvaliteta proizvoda, produktivnosti i upravljanja u proizvodnom procesu. Sa druge strane Srbija poseduje ogromne neiskorišćene prirodne resurse naročito za razvoj proizvodnje organskog voća i povrća, pčelarskih proizvoda i mlečnih proizvoda.

Cilj ovog istraživačkog rada je da pruži nova saznanja na polju javnog, korporativnog i preduzetničkog upravljanja razvojem veoma kompleksog i složenog privrednog sektora, kako bi se boljim razumevanjem i pregledom stanja, prednosti i nedostataka ali i vizije razvoja stvorile pretpostavke za sagledavanje položaja i razvojne perspektive agrarne industrije i agrarnog biznisa u delu proizvodnje organske hrane u Srbiji – integracijom kapitala i znanja japanskih kompanija sa srpskim kapitalom i prirodnim potencijalima.

U radu će pored praktičnih primera i swot analiza biti prisutan i komparativan pristup u istraživanju kao i diskusija o aktuelnim problemima i pravcima razvoja. Predmet analize istraživanja biće period od 2010. do 2015. godine. Ovako određen period pokriva značajna dešavanja u agrarnoj politici i industriji u novijoj istoriji Japana i Srbije u delu organske proizvodnje hrane. Istraživački rad za svrhu ima produbljivanje odnosa Japana i Srbije, kroz sagledavanje i razumevanje performansi i razvojnih mogućnosti u organskoj proizvodnji ove dve zemlje.

Očekivani rezultati istraživanja:

1. *Hipoteza:* Japan je po obimu stranih ulaganja u svetskom vrhu, japanske kompanije svoj rast obezbeđuju plasiranjem kapitala i proizvoda u "rastuća tržišta" ili "zone velike potrošnje". Veliki potencijali za ulaganje predstavljaju organska proizvodnja i prerađivačka industrija u poljoprivredi Srbije
2. *Hipoteza:* Organska poljoprivreda je alternativa konvencionalnoj proizvodnji. To je održiva poljoprivreda jer pored toga što proizvodi bezbednu hranu za ljudsko zdravlje obezbeđuje zaštitu i obnavljanje prirodnih resursa.
3. *Hipoteza:* Procene FAO-a su da će do 2050. godine tražnja za hranom na svetskom tržištu porasti između 70% do 100%. Ostvare li se ove projekcije, hrana će sve više biti strateški proizvod. Organska proizvodnja predstavlja jednu od najperspektivnijih grana agrara.
4. *Hipoteza:* Pokazatelj pokrivenosti uvoza izvozom raste iz godine u godinu (Srbije i Japana), dakle postoji veliki prostor za povećanje srpskog izvoza u Japan kao i priliv investicija iz Japana u Srbiju. Komparativne prednosti Srbije su poljoprivredni proizvodi, što

se oslikava i u robnoj razmeni.

5. *Hipoteza:* Implementacija japanskog kapitala i znanja bi mogla predstavljati prekretnicu za reindustrializaciju agrarne industrije i zagrevanje agrarne ekonomije u Srbiji kroz razvoj organske proizvodnje hrane.

6.*Hipoteza:* Japanske kompanije bi pored zadovoljavanja potreba japanskog i srpskog tržišta mogle iz Srbije plasirati zdravu hranu zemljama Evropske Unije i zemljama sa kojima Srbija ima sporazume o slobodnoj trgovini.

1. Performase Republike Srbije u agrarnoj industriji

1.1. Agro industrijia u Republici Srbiji

Stanje poljoprivrede Republike Srbije danas, sa svim potencijalima i ograničenjima, pokazuje da se u poljoprivrednu ulaže manje nego što je neophodno i da se shodno tome, od nje dobija manje nego što je to moguće.

Prirodni potencijali se nedovoljno koriste, specijalizacija u proizvodnji gazdinstava je na niskom nivou, prisutan je nizak nivo motivisanosti zaposlenih što je posledica niskih zarada i slabe opremljenosti savremenih mašina., a to upućuje na zaključak da se agroindustrija u Republici Srbiji sporo razvija i da su potrebne promene.

Sa istoriske instance, može se reći da je period od 2001. godine i pored veoma povoljnih unutrašnjih i spoljnih uticaja, bio nepodoban. Nije bilo realnih pomaka u organizaciji i unapređivanju efikasnosti javnog, preduzetničkog i korporativnog upravljanja u agrarnoj industriji. Upravo iz tih razloga, postsocijalističke tranzicije, prva decenija 21. veka je izgubljena u traženju nacionalnih, odnosno regionalnih rešenja koja bi omogućila efikasniji model privređivanja u skladu sa standardima koji određuju model tržišne privrede (Adžić, 2009.).

Stvaranje uslova za evolutivni prelaz sa modela zasnovanog na Štednja<Investicije koji se u regionalnoj i nacionalnoj agrarnoj industriji primenjuje od 1957. godine, na model održivog i endogenog razvoja zasnovanog na Štednja=Investicije za Republiku Srbiju može predstavljati spasonosno rešenje. Naglasak pri kreiranju agrarnih mera i instrumenata bi trebalo biti više usmereno kao orgnaskoj prizvodnji. Rešenja bi se mogla tražiti u uspešnim primerima ciljnog, japanskog okruženja, i to u:

- primeni novih naučnih saznanja u proizvodji organske hrane, kako bi se stvorio zajednički razvojni okvir;
- ostvarivanju ciljeva, instrumenata i mera u razvoju agroindustriskog kompleksa u delu organske proizvodnje hrane;
- preciznom definisanju i određivanju smernica i preporuka za efikasnu koordiniranost, evaluaciju i integrisanost prostornih i sektorskih razvojnih politika, strategija i planova u delu proizvodnje organske hrane.

Veća efikasnost korišćenja kapitala i rada je neophodan uslov za ostvarivanje ciljeva reindustrializacije agrarne industrije Srbije do 2025. godine. Ovakav zaključak proizilazi iz činjenice da je period od 2011. do 2015. godine u razvojnom smislu izgubljen za Republiku Srbiju.

1.2. Prirodni resursi Republike Srbije

Republika Srbija obiluje pogodnim prirodnim uslovima za razvoj agrarne industrije. Stacionirana je na povoljnem području, sa četiri klimatska područja i četiri godišnja doba koja su veoma pogodna za poljupravredne kulture.

Republika Srbija raspolaže sa 5.097.000 hektara poljoprivredne površine, što je 0,59 hektara po stanovniku. Obradiva površina (Adžić, Birovljev, Borožan, Davidović, Stojić i Pejanović 2014.) iznosi 4.224.000 hektra, tj. 0,47 hektara po stavniku, što predstavlja komparativnu prednost Republike Srbije u odnosu na standarde zemalja Evropske unije (U nekim zemljama obradiva površina u hektarima po stanovniku iznosi: Holandija 0,006 hektara; SR Nemačka 0,19 hektara; Francuska 0,33 hektara; Danska 0,50 hektara, Mađarska 0,51 hektar). Međutim, dobar deo zemljišta koje je obradivo je zakišeljen, kao rezultat nekontrolisane i prekomerne upotrebe hemiskih sredstava. To naravno nije dobro jer umanjuje proizvodne mogućnosti, pogotovo u delu organske proizvodnje hrane, a povećava i troškove proizvodnje. Iz navedenih razloga je potrebna veća javna kontrola kao i upotreba agrotehničkih mera za popravljanje celokupne zemljišne strukture. Neke od agrotehničkih mera su:

- sankcije nesavesnih poljoprivrednih subjekata,
- kalcifikacija,
- stimulacije za veće upotrebe organskog đubriva,
- stimulacije za rast i razvoj organske proizvodnje.

Što se tiče vodnog režima, Republika Srbija i tu ima komparativne prednosti u odnosu na Japan ali i velikog broja evropskih zemalja, međutim hidro sistemi za navodnjavanje su neiskorišćeni. Najveći i jedinstven hidro sistem u svetu, Kanal Dunav-Tisa-Dunav, kao i rečni tokovi se ne koriste ili se veoma malo koriste. Od ukupno obradivih površina, navodnjava se svega 1% površina, ili 40.000 hektara.

2. Performanse japanske industrije u agrarnoj industriji

Performanse podrazumevaju kumulativne rezultate dosadašnjih i budićih razvojnih napora japanske industrije i njenih kompanija u poljoprivrednoj proizvodnji hrane. Implementacija znanja unapredila bi proizvodno preduzetništvo, kompanije i konkurentnost poljoprivrednih gazdinstava Republike Srbije. Proizvodni proces po ugledu na japanske kompanije bi omogućilo internacionalizaciju poslovanja prema svetskim standardima, i stvorili bi se uslovi za reindustrijalizaciju na osnovu izgradnje takozvane „piramide konkurentnosti“ u skladu sa osnovnim principima konkurentnosti japanske filozofije organizovanja i upravljanja prizvodnim procesom.

2.1. Agrarni sektor u Japanu

Japanska agrarna industrija je deveta najveća industrija u svetu (prema podacima istraživanja iz 2013. godine) a karakteristike po kojima se ističe su efikasnost, visok kvalitet, zdravi proizvodi i zaštita životne sredine. Agro sektor je za Japan veoma bitan i beleži značajne rezultate na polju upravljanja i optimizacije poljoprivredne proizvodnje. Podaci iz 2013. godine ukazuju da je japanska poljoprivreda po snazi deveta na svetu sa obimom proizvodnje od 58 milijardi dolara.

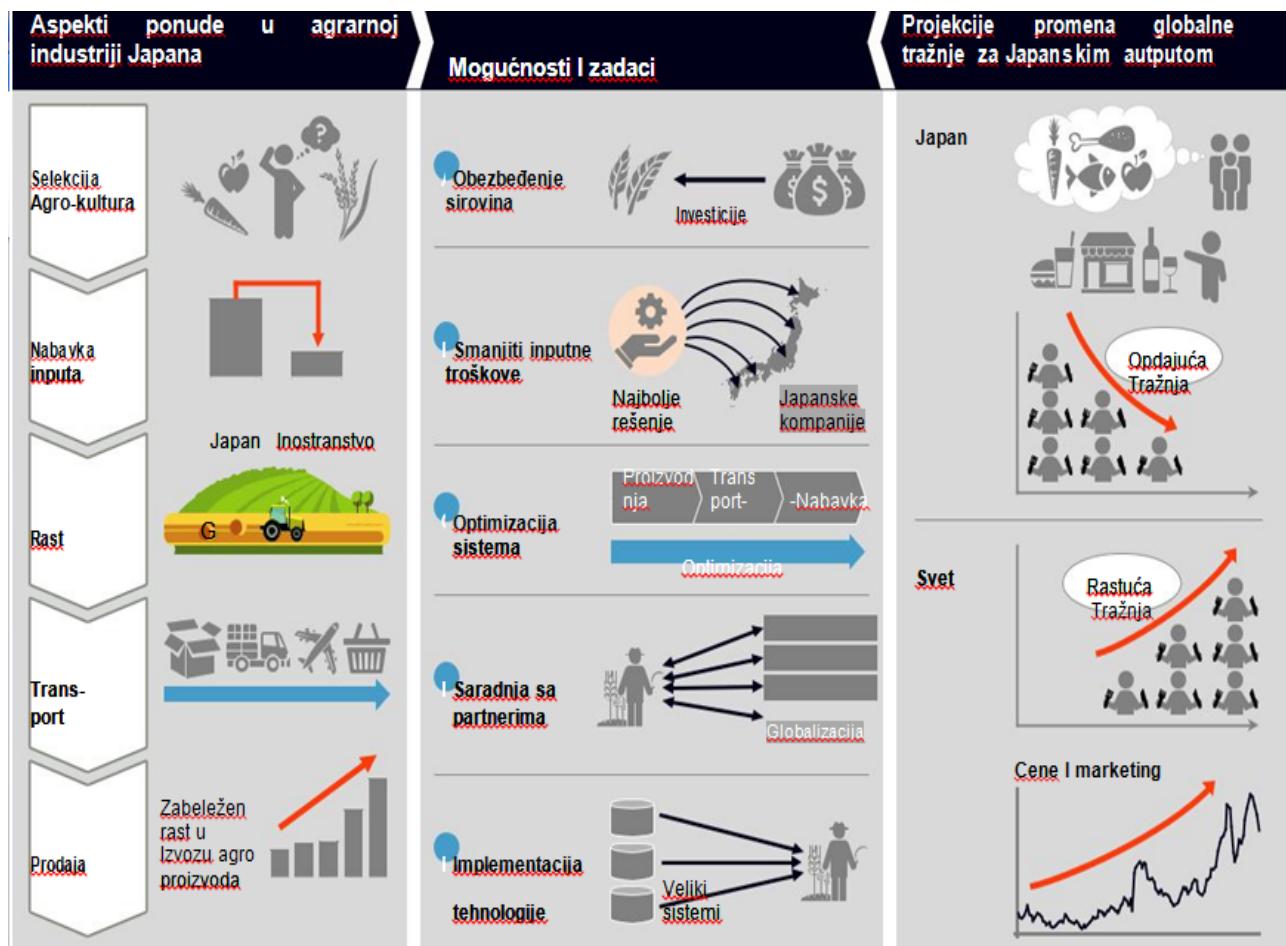
Japanska poljoprivreda je suočena sa pretnjama koje proističu iz nedostatka prirodnih resursa, visokih inicijalnih troškova po jedinici proizvoda, u odnosu na razvijene zapadne države kao i jačanje svetske konkurenциje. Izvoz agrarnih proizvoda je u stagnaciji decenijama, pri tom je generisana i visoka potreba za uvozom poljoprivrednih proizvoda kao i tendencija negativnog rasta bruto domaćeg proizvoda za oko 2% godišnje (Goedde, Fischer, Denis, Tanaka & Yamada, 2016., str. 3.). U medjuvremenu, konkurenca u agro sektoru beleži značajan rast, pogotovo u delu organske proizvodnje hrane. Karakteristika poljoprivrednih gazdinstava u Japanu jesu i visoki troškovi koji su opravdani činjenicom da Japan ima veoma malu obradivu površinu i da su udaljeni od ostatka zemalja, pogotovo zapadnih.

Globalizacija Japanu donosi izazove ali i mogućnosti, da putem svog kapitala i znanja optimizira agrarni sektor i ostvari profit. Priliku za Japan predstavlja Republika Srbija, u delu organske proizvodnje hrane. Integracijom dve zemlje japanske kompanije bi mogle značajno da unapređuju i ostvaruju veće tržišne pozicije u agro sektoru, dok bi za Republiku Srbiju integracija mogla predstavljati početak reindustrijalizacije agrarnog sektora.

2.2. Japanske kompanije u agrarnom sektoru

Japanske kompanije su prepoznatljive po svojim sistemima upravljanja, "kaizen konceptu" i dobroj poslovnoj strategiji.

Slika 1. – Strategiski pristup japanskih kompanija u agrarnom sektoru

Izvor: Goedde, L., Fischer, J., Denis, N., Tanaka, M. & Yamada, Y. (2016). *Empowering Japanese agriculture for global impact*, McKinsey&Company Japan, str 1.

Strategiski pristup japanskih kompanija se zasniva na visokoj produktivnosti kao i održivosti na dugi rok. Imjući to u vidu, na Slici 1. je predstavljen celokupan proces proizvodnje.

U prvoj koloni je predstavljena agregatna ponuda agrarne proizvodnje koju japanske kompanije generišu, vodeći računa da celokupan proces reprodukcije bude na najoptimalnijem mogućem nivou.

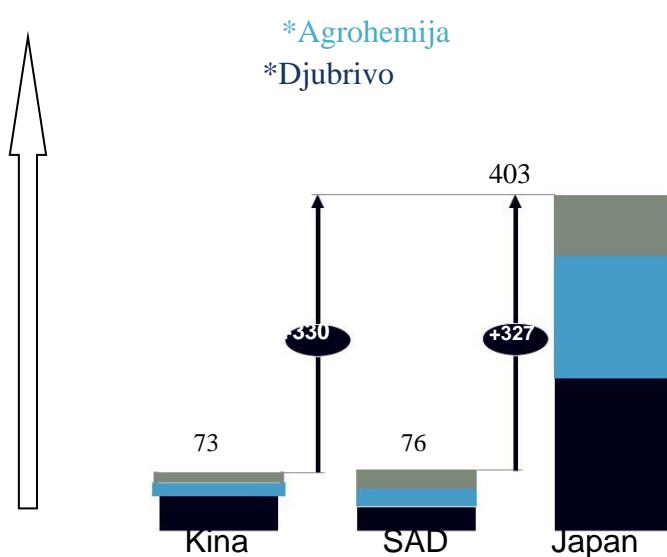
Uz pomoć poljoprivrednih instituta i znanja stečenih u poljoprivrednoj proizvodnji vrši se selekcija poljoprivrednih kultura koje mogu da daju najviše prinose uz najniže troškove. Izbor poljoprivrednih kultura bitno zavisi i od tražnje i ponude na tržištu za dotičnom kulturom.

Nabavka inputa za japansku ekonomiju predstavlja veliki problem. Visoki transportni troškovi su prisutni zbog geografske distanciranosti i udaljenosti od zapadnih zemalja. Japan ove probleme rešava logistikom transporta prekoceanskih nabavki gde kompanije teže da u što je većoj meri iskoriste transport kako bi brodovi i avioni bili preko 90% iskorišćeni prilikom transporta. Na ovaj način Japan pokušava da smanji cenu inputa za celokupnu agrarnu industriju godišnje (Goedde, Fischer, Denis, Tanaka & Yamada, 2016.).

Proces uzgoja poljoprivrednih kultura zahteva kapital i znanje. Japanski poljoprivrednici i pored hendikepa u vidu male površine obradivog zemljišta beleže velike prinose poljoprivrednih kultura. Ovakve rezultate su postigli konstantnim usavršavanjem putem ulaganja u inovacije u poljoprivrednoj proizvodnji. Sam proces prerade poljoprivrednih proizvoda je jedan od najbitnijih momenata za japanske kompanije. U preradivačkom procesu se dodaje novostvorena vrednost, pogotovo ukoliko su proizvodi visokog kvaliteta. Japanska industrija svoje tržišno učešće obezbeđuje pre svega zbog prepoznatljivog kvaliteta koji obezbeđuje visokom produktivnošću u proizvodnom procesu.

Grafikon 1. - Komparativna analiza: Troškovi u agrarnoj industriji Japana u odnosu na Kinu i Sjedinjene Američke Države

Troškovi proizvodnje pirinča u \$ po
toni

Izvor: Goedde, L., Fischer, J., Denis, N., Tanaka, M. & Yamada, Y. (2016). *Empowering Japanese agriculture for global impact*, McKinse&Company Japan, str 5.

Na Grafikonu 1. su prikazani troškovi proizvodnje pirinča u \$ po toni. Japan ima znatno više troškove u odnosu na Sjedinjenje Američke Države i Kinu. Razlog za to je pre svega visoka cena zemlje u Japanu (samo je 13% obradivog zemljišta) i visoke cene radne snage. Na grafikonu se vidi da Japan ima mnogo više troškove u odnosu na posmatrane države i zbog visokih cena đubriva, semena i agro hemiskih preparata u konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Inputi u organskoj proizvodnji koštaju više - proizvodnja organske soje košta četiri puta više nego u Kini. Treba uzeti u obzir troškove distribucije, jer je Japan ipak zemlja sa istoka, i nabavka specifičnih inputa iziskuje ekstra troškove.

Poređenjem troškova proizvodnje Japana i Srbije u organskoj proizvodnji hrane može se zaključiti da Republika Srbija ima značajne komparativne prednosti te da su troškovi proizvodnje određenih kultura i do sedam puta manji u odnosu na Japan (zbog jeftine zemlje, jeftine radne snage, jeftinog navodnjavanja i poreskih olakšica). Republika Srbija za Japan predstavlja priliku da ulaganjem u agrarni sektor, a posebno u organsku proizvodnju, ostvari veću konkurentnost i ekstra profit.

1. Hipoteza: Japan je po obimu stranih ulaganja u svetskom vrhu, japanske kompanije svoj rast obezbeđuju plasiranjem kapitala i proizvoda u "rastuća tržišta" ili "zone velike potrošnje". Veliki potencijali za ulaganje predstavljaju organska proizvodnja i preradivačka industrija u poljoprivredi Srbije. - *Hipoteza potvrđena.*

2.3. Praktičan primer

Japanska kompanija Tomyama Co., Ltd. razvija intenligentne sisteme kako bi optimizirala distribuciju proizvoda kao i hemiska, tehnološka rešenja za poljoprivrednu proizvodnju (Tomyama Co., Ltd, ¶1, 2017.). Dugoročni plan kompanije jeste poljoprivredna proizvodnja, kao i pomaganje i otkup proizvoda malih poljoprivrednih proizvodača. Menadžment i planiranje su razvili na zavidnom nivou. Što se tiče same poljoprivredne proizvodnje, čitavi sistemi navodnjavanja, strategiski razvoj poljoprivrednih kultura i etiketiranje proizvoda su podignuti na viši nivo. Dronovi se koriste za nadgledanje razvoja poljoprivrednih kultura a na eko-farmama su instalirani inteligentni sistemi putem kojih poljoprivredni proizvodači na tabletu putem interneta nadgledaju i upravljaju navodnjavanjem svog gazdinstva nezavisno od njihove pozicije. „Cloud compiuting“ se kao platforma za razvoj inteligentnih sistema u organskoj proizvodnji sve više koristi i takvi sistemi mogu značajno da doprinesu gazdinstvima da smanje svoje troškove na dugi rok i povećaju proizvodnju i njen kvalitet.

Iskustva ovakvih kompanija kao i plasman kapitala od strane istih, za Republiku Srbiju predstavljaju priliku za razvoj poljoprivredne proizvodnje i optimiziranje celokupnog agrarnog sektora.

2.4. Eko-farme u Japanu

U Japanu postoji veliki broj malih poljoprivrednih gazdinstava, 80% čine farme koje obrađuju oko 2 hektara zemlje (Goedde, Fischer, Denis, Tanaka & Yamada, 2016.). Japan je usavršio proizvodnju putem malih poljoprivrednih gazdinstava, u pogledu organizovanosti, efikasnosti i efektivnosti. Međutim, ovakav oblik organizovanja iziskuje nešto veće troškove po jedinici autputa, zbog nepostojanja ekonomije obima. Ako se uzme u obzir da je i tih 13% obradivog zemljišta alocirano na različitim delovima teritorije Japana, može se zaključiti da je japanski agrosektor ipak uspeo da se održi što dokazuje japansku inovativnost, organizovanost i efikasnost.

Eko-farme predstavljaju gazdinstva koja svoju proizvodnju zasnivaju na principima organske proizvodnje i očuvanja životne sredine. Eko-farme predstavljaju i *energetske farme* koje svoje potrebe za proizvodnjom goriva, toplote i rada koriste organski otpad. Ove farme su potpuno nezavisne u proizvodnji energije, korišćenjem bio-mase kao energetski izvor. Ovakvi izvori energije su veoma bitni za razvoj sela kako zbog zaštite životne sredine i prirodnih resursa, tako i zbog novih izvora prihoda i ekonomičnosti (Adžić i Saradnici, 2014.).

Pozitivan primer predstavljaju farme na istoku Japana koje imaju za 40% niže troškove u odnosu na prosek ostalih poljoprivrednih gazdinstava. Ključ za smanjivanje troškova ovih farmi jesu oštrijji pregovori sa dobavljačima ali i visoka produktivnost i efikasnost u organizovanju i tehnologiji proizvodnje, navodi se u McKinsey-jevim istraživanjima. Ove farme mogu da konkuriši i pored hendikepa koji ima Japan u vidu nedostatka prirodnih resursa, Kini i razvijenim zapadnim zemljama. Dobrom saradnjom farmi istočni deo agroindustrije Japana se značajno optimizovao, što je uzrokovalo povećanje poljoprivrednog autputa.

Uloga eko-farmi u očuvanju biodiverziteta proističe iz diverzifikacije proizvodnje i organskog načina upravljanja poljoprivredom gde se kao cilj postavlja što veće iskorišćenje resursa na samoj farmi uz minimizaciju upotrebe spoljašnjih resursa. Tako, upotrebu sintetički proizvedenog azota farmeri zamjenjuju sadnjom mahunarki koje poboljšavaju kvalitet zemljišta putem povezivanja azota. Ovakav pristup ekonomski gledano je opravдан i isplativ, zato što se mahunarke mogu iskorišćavati kao đubrivo ili za ishranu stoke.

Eko-farme bi organsku proizvodnju u Republici Srbiji značajno unapredile, kvalitet proizvoda bi bio na višem nivou a srpski proizvodi bi bili prepoznatljivi na tržištu.

3. Značaj organske proizvodnje hrane

3.1. Koncept multifunkcionalne poljoprivrede

Koncept multifunkcionalne poljoprivrede je povezan sa netržišnim funkcijama, odnosno zahtevom da se ostvari održivi privredni, socijalni i ekološki razvoj sredina u kojima se odvija poljoprivredna proizvodnja (Pejanović, R. 2009). To u suštini znači da bi poljoprivreda Republike Srbije, po uzoru na japanske modele, trebala da pored obezbeđenja poljoprivrednog autputa, razvija ruralna područja, obezbeđuje zaposlenost i viši nivo životnog standarda poljoprivrednog stanovništva i vodi brigu o unapređenju i zaštiti životne sredine.

Ideja o multifunkcionalnoj privredi je karakteristična za Japan ali i za sve visoko industrijalizovane i razvije zemlje, koje raspolažu sa znanjima, tehnologijama, infrastrukturom i kapitalom u obimu koji omogućava da vode brigu i zaštitu netržišnih funkcija.

Sa druge strane, monofunkcionalna poljoprivreda, karakteristična za zemlje u razvoju (u koje spada i Republika Srbija) ne vodi brigu o netržišnim funkcijama i orientacija je na profit (često samo proizvodnja sirovinama ali ne i gotovih proizvoda) po svaku cenu.

Naravno potrebno je vreme i uspešna ekonomski politika države, kako bi počeli sa implementacijom multifunkcionalne poljoprivrede i vodili brigu o netržišnim funkcijama.

Prvi osnovni cilj, jeste stvoriti paletu poljoprivrednih proizvoda koja će biti konkurenta na inotržištu. Ovakav pristup je potreban, ukoliko Republika Srbija želi da se usaglasi sa procesom evropskih integracija.

Potrebno je pronaći novu ravnotežu između prirode i raspoloživih resursa, s obzirom da se prirodni potencijali Republike Srbije koriste na način koji ne daju željene efekte u pogledu: povećanja poljoprivrednog autputa, povećanja životnog standarda, smanjenja nezaposlenosti, povećanja spoljno trgovinske razmene (povećanje izvoza – smanjenje deficit platnog bilansa).

U Republici Srbiji bi multifunkcionalna poljoprivreda trebala da postane osnova za fukcionisanje održivog ruralnog razvoja u područjima gde je preovlađujuća privredna aktivnost poljoprivredna proizvodnja. U formulisanju strukture fukcionisanja i ciljeva za zadovoljenje potreba sadašnjih generacija, neophodno je obezbediti i budućim generacijam da ostvaruju svoje ciljeve. Održivi ruralni razvoj podrazumeva ravnomeran ekološki, ekonomski i socijalni razvoj kao i očuvanje životne sredine, prirodnih resursa i zdravlja jedne nacije.

Multifunkcionalnost ruralnih sredina kao okosnica multifunkcionalnog modela, teži ka održivom razvoju a pozitivni efekti koji karakterišu ovaj model su (Adžić i Saradnici, 2014.):

- odgovarajući ruralni uslovi života (rast zaposlenosti i životnog standarda ruralnog stanovništva)

- bezbednost hrane (orientacija ka organskoj proizvodnji hrane multiplikuje ovaj efekat)
- jednaka dostupnost hrane za sve socijalne grupe (doprinosi rastu životnog standarda)
- zaštita okoline (poslednja ali ne i manje bitna karakteristika, odnosi se na očuvanje biodiverziteta, pejzaža i vazduha)

Zaštita životne se putem koncepta multifunkcionalne poljoprivrede ostvaruje preko:

- *zemljišta*: zaštita hemiskih i fizičkih svojstva zemljišta kao biološke aktivnosti, predstavlja uslov za održanje kvaliteta zemljišta produktivnosti poljoprivredne proizvodnje na dug rok;
- *vode*: upravljanje izvorima vode kvalitativno i kvantitativno kako bi se omogućilo održivo i efikasno navodnjavanje useva i napajanje stoke;
- *energija i otpad*: upravljanje enerijom i otpadom podrazumeva obavljanje svih aktivnosti na vreme, uvođenje alternativnih izvora energije kao i smanjenje potrošnje iste, recikliranje korisnih sekundarnih sirovina poljoprivrede, i minimiziranje otpada koji zagađuje životnu sredinu.

Praksa pokazuje da sa rastom industrijalizacije zemalja u razvoju sela nestaju, prisutna je visoka koncentracija stanovništva u gradovima i javna pomoć koja je namenjena ruralnom razvoju gubi smisao jer je održivost sela o takvim uslovima nemoguća.

Međutim, po ugledu na visoko-razvijene zemlje i primenom koncepta multifunkcionalne poljoprivrede, industrijalizacija treba da počinje i od ruralnih područja jer je to jedini način održivosti agrarne industrije na dugi rok.

Modernu poljoprivredu po ugledu na japansku industriju, treba da karakteriše istraživački model i usmerenost nauke na razvoj tehnologije i biološke procese u transformaciji biljne mase u obnovljive resurse. Ovo iziskuje velike količine kapitala, međutim, sa većom integracijom univerziteta i instituta sa poljoprivrednim stanovništom i proizvođačima, moguće je optimizirati celokupan agrarni sistem i model multifunkcionalne poljoprivrede implementirati bez obzira na nivo industrijalizacije i stanja u kojem se nalazi Republika Srbija.

Naglasak bi trebao da bude na formiranju farmerskog tipa proizvodnje, eko-farmi, kao i pokretačima razvoja agrarnog sektora.

3.2. Organska proizvodnja

Organska proizvodnja ujedno predstavlja i koncept multifunkcionalne poljoprivrede. Profit koji se ostvaruje organskom proizvodnjom emituje pored ekonomskih efekata posredno i ekološke i socijalne efekte. Upravo iz ovih razloga organska proizvodnja dobija na značaju i

predstavlja jednu od najperspektivnijih grana agrara. Indikatori tržišnih kretanja u svetu pokazuju da je tražnja za zdravom hranom i organski proizvedenih proizvoda u stalnom porastu, pogotovo u razvijenim zemljama, dok je proizvodna mogućnost područja ovakve proizvodnje drastično smanjenja. Ovakav trend smanjenja pogodnih obradivih površina je posledica preterane upotrebe teške mehanizacije, dugotrajnoj upotrebi pesticida i drugih veštačkih hemiskih materijala koji su opasni za zdravje ljudi i okolinu.

Mere koje se primenjuju u konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji dovode do degradacije prirodnih resursa koji se veoma sporo i teško obnavljaju. Metode koje se sada primenjuju u konvencionalnoj proizvodnji moraće da se izmene kako bi se na dugi rok omogućila održivost agrarnih sistema i stvorile mogućnosti za organsku proizvodnju hrane u budućem periodu. Organska proizvodnja hrane predstavlja alternativu konvencionalnoj, jer štiti prirodne resurse, tehnički je primenjiva, a ekonomski održiva i socijalno prihvatljiva.

Grafikon 2. – Organska proizvodnja bilja u Republici Srbiji

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, (2014). *Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje za period 2014.-2019.*, str. 7, Radna verzija, Preuzeto 28.03.2017., sa: www.mpzzs.gov

Na grafikonu 2. se može videti da je u 2013. godini 5355 hektara bilo pod organskom proizvodnjom. Najviše je bilo posejano ratarskih kultura, zatim voća, industriskog i krmnog bilja, povrća i lekovitog bilja. Veliki potencijal leži u organskoj proizvodnji voća i povrća.

Razlog rasta tražnje za organskim proizvodima jeste posledica višeg nivoa svesti građana o bezbednijoj i zdravijoj hrani i zaštiti prirodnih resursa. Organska proizvodnja ovo i omogućava, ona ima za cilj da proizvede zdravu hranu za ljudsko zdravlje kao i da zaštiti obnovljive prirodne resurse. Kada se sagledaju svi pozitivni efekti koje organska poljoprivreda ima na zdravlje ljudi, biljaka, životinja i prirodnog okruženja onda se može zaključiti koliko je zapravo narušeno stanje ovih organizama i ulaganjem u industriska postrojenja i korišćenjem pesticida i drugih hemiskih materijala.

Grafikon 3. – Organsko stočarstvo u Republici Srbiji

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, (2014). *Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje za period 2014.-2019.*, str. 7, Radna verzija, Preuzeto 28.03.2017., sa: www.mpzzs.gov

Na grafikonu 3. se vidi da je po broju uzgoja životinja najviše zastupljen uzgoj (u broju komada) ovaca: 4031, zatim goveda: 2176, pčelinja društva: 1940, živina: 1390, koze: 946, šaran: 655, konji: 210, svinje: 175, i magarci: 21 komad. Veliki potencijal u organskoj stočarskoj proizvodnji u Republici Srbiji predstavlja uzgoj pčelinjih društava. Pčelarstvo je za Republiku Srbiju veoma važno, a to dokazuje i činjenica da je izvoz meda u proteklim godina veći nego izvoz svinjskog i junećeg mesa. Organski med bi mogao biti strateški proizvod Republike Srbije, a isplativost proizvodje organskog meda je više nego zadovoljavajća.

Doprinos organske proizvodnje multifunkcionalnoj poljoprivredi i razvoju je veoma velik i značajan, pogotovo kod zemalja u razvoju. Okretanje ka organskoj proizvodnji i pronalaženjem tržista za plasiranje takvih proizvoda, Republici Srbiji bi omogućilo postizanje ciljeva na ekonomskom, ekološkom i socijalnom planu.

Organska proizvodnja zahteva efikasno upravljanje prirodnim resursima što pospešuje njihovu iskorištenost na održiv način kao i smanjenje inicijalnih troškova koji su karakteristični za konvencionalnu proizvodnju. Očuvanje bio-diverziteta i zaštita životne sredine na dugi rok, posledica su organske proizvodnje što se podudara sa konceptom multifunkcionalne poljoprivrede. Cirkulacija prirodnih materijala bi bila omogućena saradnjom eko-farmi i istovremenim gajenjem bilja i životinja na farmama, što bi optimiziralo proizvodnju i potrebe za inpute organskih materijala na zdrav i ekološki prihvatljiv način. Priprema zemljišta u organskoj proizvodnji treba da se vrši minimalnom pripremom i obradom kako bi se sačuvale hranjive vrednosti i korisni sastojci, što u isto vreme doprinosi konceptu održivosti.

U proteklih par decenija, organska proizvodnja je postala značajan stub održivog razvoja. Promet i proizvodnja organskih proizvoda beleže neprekidan trend rasta, kao i rast učešća na tržitu poljoprivredno prehrabrenih proizvoda što govori o potencijalu ovog dela agrarne proizvodnje. Republika Srbija raspolaže značajnim potencijalom za razvoj agrarne industrije u oblasti organske proizvodnje hrane zahvaljujući pogodnim agro-ekološkim i klimatskim uslovima, tradiciji i znanju.

Primaran resurs za čovečanstvo i agroindustriju je voda, a globalni problem jeste zagađivanje ovog značajnog prirodnog resursa, čije zagađenje sa jedne strane dolazi od konvencionalne poljoprivredne proizvodnje i njenih štetnih efekata. Organska proizvodnja daje značajan doprinos ovom globalnom problemu, implementacijom koncepta koji ne dozvoljava bilo kakvo zagađivanje biodiverziteta.

Zalaganja za organsku proizvodnju može se opravdati pozitivnim ekonomskim efektima, nižim trškovima i višim prihodima u odnosu na konvencionalnu proizvodnju, bez obzira na činjenicu da se ostvaruju niži prinosi. Organska proizvodnja bi pored brige o netržišnim funkcijama u društvu i očuvanju prirodnih resursa u integraciji kapitala i znanja sa Japanom obezbeđivala rast ekonomskih performansi i snage proizvođača a time bi direktno uticala pre svega na privredni razvoj i privredni rast Republike Srbije.

2. *Hipoteza:* Organska poljoprivreda je alternativa konvencionalnoj proizvodnji. To je održiva poljoprivreda jer pored toga što proizvodi bezbednu hranu za ljudsko zdravlje obezbeđuje zaštitu i obnavljanje prirodnih resursa – *Hipoteza potvrđena.*

3.3. Razvoj ruralnih područja

Agrar je tradicionalno najzastupljenija deletnost ruralnih područja. Adekvatno upravljanje poljoprivrede predstavlja neophodan uslov za razvoj ruralnih područja, u suprotnom, dolazi do degradacije prirodnog okruženja i nemogućnosti održive poljoprivredne proizvodnje (Davis, 2012.). Razvojem održive poljoprivrede na ruralnim područjima omogućuje planiranje na dugi rok, maksimiziranje produktivnosti i minimizaciju negativnih efekata na ljudske (ruralnu populaciju i potrošače) i prirodne resurse (voda, vazduh, zemljište i biodiverzitet). Seoski koncept održivog razvoja, koji podrazumeva eksploraciju prirodnih resursa, ne ugrožava budućnost i opstanak nadolazećih generacija. Ovakav pristup jača socijalnu koheziju i ističe partnerstvo i poverenje između institucija na lokalnom nivou. Japanski agrosistemi su organizovani i institucionalno su dugoročno održivi i postavljeni na visoko-vrednim ljudskim resursima. Teorija potvrđuje da koncept održivosti ruralnog razvoja i koncept multifunkcionalnosti, imaju sličnosti i zajedničku osnovu jer se oba koncepta oslanjaju na višedimenzionalno poimanje agrarne industrije koja daje netržišne i tržišne rezultate. Koncept održivosti se više bazira na visoko produktivnom i efikasnom korišćenju prirodnih resursa, dok koncept multifunkcionalnosti akcenat stavlja na koheziju tehnoloških, proizvodnih i ekonomskih aktivnosti. Oba koncepta govore o zaštiti biljnih i životinjskih resursa, eko-proizvodnji, eko-turizmu i netaknutoj prirodi.

3.4. Organska vs. konvencionalna proizvodnja – diskus

Današnji kapitalizam, po principu slobodnog tržišta, gde su osnovne vrednosti i merilo učinka profit i tržišna saradnja, gde meru građanskog društva predstavlja potrošačko društvo, kao ishod ispostavlja konvencionalnu proizvodnju gde se primenom znanja i tehnika u poljoprivredi, veštačkom proizvodnjom maksimizira profit. Negativne posledice su brojne. Realna opcija je da se i organska i konvencionalna proizvodnja razvijaju, gde bi prednost u budućem periodu trebala imati organska proizvodnja - jer je bez zdravlja ljudi, sve besmisleno.

Kontradiktornost se ogleda u činjenici da konvencionalna proizvodnja ulaže napore u smanjenju siromaštva i gladi ljudi, dok sa druge strane ista ta proizvodnja dovodi do stvaranja ekstra

profita i povećanja stope nezaposlenosti a time i siromaštva. Odgovor nije u prelasku na organsku proizvodnju (u kojoj je učešće živog rada u proizvodnom procesu znatno veće), već na racionalnoj kombinaciji organske i konvencionalne proizvodnje kako bi se smanjilo siromaštvo a time i glad ljudi.

Danas postaje vidljivo da globalizacija ekonomije, dirigovanjem male grupe najrazvijenijih zemalja, u trci za moć i ekstra profitom, razara kulturne identitete i proizvodi, od politike do religije, različite fundamentalizme. Ti fundamentalizmi se kreću od terorizma do raznih vrsta političkih represija. Ekonomsko politička moć danas kreira imperijalnu etiku koja danas sa svojim principima sledi obrazac: „Ko sledi naše vrednosti on je naš prijatelj i biva nagrađen, a onaj ko ih ne deli sa nama i njima se suprostavlja, biva uništen“. Uvakav pristup isključuje prirodu i njene potrebe iz novih potrošačkih zahteva na jedan ciničan način.

To otvara problem kako i na koji način imperijalnoj etici približiti racionalnu etiku i utemeljiti put ka novom globalnom sistemu koji bez globalnog, nacionalnog i regionalnog prevrednovanja načina raspodele i proizvodnje, nije moguć.

4. Razvojne mogućnosti u organskoj proizvodnji hrane Japana i Srbije

4.1. Svetske tendencije agrokulture – perspektiva organske proizvodnje

Svetske tendencije agrokulture prema „McKensey“-jevim istraživanjima su:

- *Degradacija zemljišta*: 20 do 30% svetskog zemljišta koje je pogodno za poljoprivrednu proizvodnju je pod uticajem degradacije zemljišta (erozija, gubitak organske vrednosti);
- *Obradiva površina za organsku proizvodnju*: obradiva površina je limitirana, i najvećim delom je locirana u zemljama u razvoju, sa nedostatkom infrastrukture i političkim nestabilnostima;
- *Voda i njeno korišćenje*: svetska agroindustrija koristi oko 2/3 ukupne dostupne slatke vode za navodnjavanje. Eksploracijom vodnih rezervi bi se mogao stvoriti manjak istih za 40% do 2030. godine;
- *Emisije štetnih gasova i stvaranje staklenih bašti*: su veliki problem kako za organsku tako i za konvencionalnu poljoprivrednu proizvodnju. Organska proizvodnja nastoji da smanji ove tendencije, s obzirom da je efekat staklene bašte jednim delom uzokovan i konvencionalnom poljoprivrednom proizvodnjom;
- *Smanjen biodiverzitet*: smanjen je broj biljnih i životinjskih vrsta, što je posledica globalizacije i upotrebe teških industrija ali i posledica konvencionalne poljoprivrede;
- *„Dead zones“*: veliki deo površina na zemljinoj kugli je postao neodrživ za poljoprivrednu proizvodnju.

Zbog navedenih karakteristika, zaštita životne sredine je postala jedna od glavnih zadataka čovečanstva, a organska proizvodnja i eko-farme su jedan od razvojnih puteva ka kojima se teži. Republika Srbija relativno, u odnosu na razvijene zemlje i većinu zemalja u razvoju, ima komparativne prednosti koje se ogledaju u obradivoj poljoprivrednoj površini koja je pogodna za organsku proizvodnju.

4.2. Tražnja za organskom hranom

Svetska tražnja za poljoprivrednim proizvodima: Do 2030. godine se procenjuje (od strane Fonda za agrukulturu pri Ujedinjenim nacijama i drugih institucija) da će na planeti biti bizu 8 milijardi ljudi. Tražnja za hranom će do 2050. porasti između 70 i 100%. Ova projekcija će značajno uticati na tražnju ali i ponudu za hranom. Biće prisutne i promene preferencije potrošača, za boljim, kvalitetnijim proizvodima, jer se projektuje da će bruto domaći proizvod

po stanovniku značajno porasti na svetskom nivou. U prilog idu i činjenice da će obradiva površina za proizvodnju hrane biti sve manja, zbog konvencionalne proizvodnje koja narušava biosistem. Zajedno ove projekcije i trendovi će pomeriti agregatnu tražnju za hranom u dva pravca. Na tržištu će se u većim količinama (veća aggregatna tražnja) tražiti organski proizvedena hrana (kvalitet aggregatne tražnje).

4. *Hipoteza:* Procene FAO-a su da će do 2050. godine tražnja za hranom na svetskom tržištu porasti između 70% do 100%. Ostvare li se ove projekcije, hrana će sve više biti strateški proizvod. Organska proizvodnja predstavlja jednu od najperspektivnijih grana agrara. – *Hipoteza potvrđena.*

Tražnja poljoprivrednih proizvoda u Japanu: Pored kvantitativnog rasta agregatne tražnje u Japanu, struktura tražnje se menja i u pogledu kvaliteta. Ovakve promene imaju direktnog uticaja na agroindustriju u Japanu (Osaka. A., 2013). U mnogim razvijenim ekonomijama, tradicionalna kupovina svežih poljoprivrednih proizvoda za kuvanje kod kuće polako izčejava. Kao rezultat, veliki deo poljoprivrednih proizvoda biva prodavan u restoranima. U Japanu, tražnja proizvoda za kuvanje kod kuće je opala sa 30% 1980. godine na 16% 2011. godine, prema "McKinsey"-jevim istraživanjima. Mnogi kupci zahtevaju kvalitetnu i prirodnu hranu, što je još jedan poen za organsku proizvidnju hrane. Japan će morati da poveća autput u poljoprivrednoj proizvodnji ili da obezbedi proizvode intergracijom sa drugim zemljama, a akcent će zbog kvaliteta aggregatne tražnje u Japanu morati da bude na zdravijim i kvalitetnijim poljoprivrednim proizvodima.

4.3. Šanse i zadaci Japana

Kada je 2012. godine Shinzo Abe postao premijer Japana, japanska vlada je postavila visoke ciljeve u agrarnom sektoru, kako bi se povećao izvoz a smanjio uvoz.

Plan je da se poljoprivredna proizvodnja poveća sa 50 miliona tona autputa, u 2013. godini, poveća na 54 miliona tona autputa do 2025. godine. Japan takođe želi, kako bi obezbedio privredni razvoj, da poveća domaće inpute u poljoprivrednj proizvodnji za 21% do 2025. godine (Goedde, Fischer, Denis, Tanaka & Yamada, str 21, 2016.). Da bi Japan ostvario ovaj nivo proizvodnje, potrebno je da smanji inputne troškove, obezbedi sirovine, sarađuje i integriše se sa partnerima i obezbedi održiv razvoj putem „bezbedne“ tehnologije. Prilika za stratešku saradnju pored drugih zemalja jeste Republika Srbija. Integracijom dve zemlje, Japan može da obezbedi niže inputne troškove (nižu cenu semena, đubre i drugi proizvodi), ali i sirovine, ulaganjem u agrarni sektor Republike Srbije.

Politika smanjenja troškova je jedna od ključnih strategija za dalji rast i razvoj agrarnog sektora. Tu strategiju Japan planira da sproveđe usavršavanjem japanskog „kaizen koncepta“, i

optimiziranjem celokupnog agro sistema na svim nivoima kao i implementacijom održivog koncepta organske poljoprivrede.

Ostvarenjem navedenih ciljeva, Japan bi do 2025. godine značajno mogao da poboljša poljoprivrednu proizvodnju, poveća izvoz i unapredi agroindustriski sektor.

Saradnja sa partnerima je veoma bitna za Japansku poljoprivredu kako bi se smanjili troškovi i povećao profit. Bolja saradnja proizvođača, prerađivačke industrije, distributera i drugih učesnika u agrobiznisu obezbeđuje efikasnost, smanjuje gubitke i zalihe i prilagođava se mnogo brže promenama na domaćem i inostržitu.

Drugi nivo saradnje jeste strateška integracija u agro industriji sa drugim zemljama. Stvaranje malog broja holdinga je jedan od načina da se agro biznis u delu organske proizvodnje hrane podigne na viši nivo. Ekonomijom obima i iskorišćavanjem svih mogućih prednosti doprinelo bi konkurentnosti i efikasnosti u poljoprivrednoj proizvodnji dve zemlje.

Japan da bi ostvario projektovane ciljeve mora prema „McKinsey“-jevim istraživanjima da sproveđe pet akcija kako bi se iskoristile sve šanse i povećala produktivnost:

1. Kreiranje nacionalne strategije koja podrazumeva zaštitu životne sredine, obezbeđivanje sirovina za poljoprivrednu proizvodnju po nižim troškovima, implementacija koncepta održive poljoprivrede;
2. Smanjenje troškova poljoprivredne proizvodnje, koji su viši u odnosu na ostale razvijene zemlje u svetu, implementacijom najbolje prakse počevši od određenih agrokulturnih delova teritorije;
3. Smanjenje ukupnih troškova implementacijom Japanskih i svetskih tehnologija koje su se pokazale kao najproduktivnije;
4. Smanjenje zaliha poljoprivrednih proizvoda koje postaju otpad, usaglašavanjem ponude i tražnje na domaćem i inostranom tržištu putem stimulisanja saradnje između poljoprivrenih subjekata;
5. Investicije u inovacije i tehnologije koje imaju perspektivu da optimiziraju agroindustriski kompleks.

Navedene mere navodi „McKinsey“ treba implementirati postepeno, region po region. Vremenom će se postići bolja saradnja između farmi, poljoprivrednih kompanija, distributera, kupaca i dobavljača i unaprediti poljoprivredni sektor. Uključivanje instituta i univerziteta kako u obrazovanju poljoprivrednika tako i istraživačkom procesu i preuzimanje svetskih znanja, značajno će doprineti rastu i razvoju agrarnog sektora.

Spoljno trgovinska razmena Japana i Republike Srbije pokazuje da Japan izvozi u Republiku Srbije 48,6 % više nego što iz nje uvozi (Privredna komora Republike Srbije, 2017.). Da bi se bilans razmene uravnotežio i smanjio platno bilansni deficit, Japan mora ili više da uvozi ili da

plasira kapital u Republiku Srbiju. Veliku šansu za investiranje i uvoz predstavlja agrarna industrija posebno u delu organske proizvodnje hrane.

5. *Hipoteza:* Pokazatelj pokrivenosti uvoza izvozom raste iz godine u godinu (Srbije i Japana), dakle postoji veliki prostor za povećanje srpskog izvoza u Japan kao i priliv investicija iz Japana u Srbiju. Komparativne prednosti Srbije su poljoprivredni proizvodi, što se oslikava i u robnoj razmeni – *Hipoteza potvrđena.*

4.4. Razvojne mogućnosti agrarne industrije u Republici Srbiji

Razvoj agroindustrije bi u tržišnim uslovima trebalo da bude prepušteno mikroekonomiji. Ovo uverenje proizilazi iz stavova da mikroekonomija utiče na razvoj svojom efikasnošću i produktivnoću, ali ona u Republici Srbiji to ne rešava. Razlozi su način kako joj je prepušteno ostvarivanje ciljeva, neodgovarajuće fiskalne politike (visoko poresko i parafiskalno opterećenje), neadekvatne politike finanskog sektora (visoke kamate i kratkoročno kreditiranje), preterane i slabe administracije, nekonkurentnost na inotražištima kao i smanjena agregatna potrošnja na domaćem tržištu.

Tabela 1. - Opšti kontekst i naučno preporučeni razvojni ciljevi agrarne industrije i agrarnog biznisa u Republici Srbiji

Opšte pokretačke snage:	Razvojne opcije:
Globalizacija	Integracija sektora proizvodnje organske hrane u Evropski ekonomski prostor;
a) Tranzicija proizvodnog sistema	Dobro poslovno okruženje za izvozni agrarni biznis zasnovan na in-cite (ruralnom) proizvodnom preduzetništvu;
b) Tranzicija ostalih ključnih socioekonomskih sistema	Obezbeđenje dobrih gognitivnih sposobnosti i međunarodno konkurenčnih znanja i veština za celokupno ruralno stanovništvo;
Tehnički progres	Inovacije kao ključni faktor rasta proizvodnje hrane sa većim učešćem novostvorene vrednosti; Prestrukturiranje inovacionog sistema u cilju realokacije resursa u proizvodna preduzeća i velika komercijalna

	poljoprivredna domaćinstva; Formiranje subregionalnih polova tehnološkog razvoja (Subotica, Zrenjanin, Sremska mitrovica, Kragujevac...)
Hiperkonkurenca	Unapređenje konkurentnosti komercijalnih poljoprivrednih gazdinstava, industrija, preduzeća i procesa prerade hrane smanjenjem troškova društveno-ekonomske strukture;
Tri stuba evropskih integracija I Ekonomski kohezija II Socijalna kohezija III Prostorna kohezija	-Dinamičan privredni rast zasnovan na izvozu hrane sa većim učešćem novostvorene vrednosti. -Koncenzus rada i kapitala oko osnovnih poslovnih ciljeva; Individualizacija – Solidarnost -Formiranje mreže polova ruralnog razvoja;
Endogeni razvoj	Stvaranje uslova za prelazak na model razvoja: štednja=investicije, na svim nivoima sektorske i prostorne organizacije proizvodnje hrane;
Zaštita i unapređenje životne sredine	Razvoj proizvodnje hrane prema standardima ekološke održivosti;
Razvojna politika	Zamena hijerarhiskog sa holističkim pristupom (pristup jedinstvene raznolikosti)

Izvor: Adžić, S., Birovljev, J., Borožan, Đ., Davidović, M., Stojić, D. & Pejanović, R. (2014). Prilog Regionalnoj strategiji unapređenja agrarnog biznisa: *Performanse i razvojne mogućnosti agrarne industrije u AP Vojvodini*, str 7, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici i Poljoprivredni fakultet Novi Sad

Na Tabeli 1. se mogu videti aktuelni i naučno preporučeni razvojni ciljevi agrarne industrije i agrarnog biznisa u Republici Srbiji. U suštini, država je ta koja treba da obezbedi privredni ambijent, u kojem bi svi tržišni učesnici u agrarnom sektoru, od poljoprivrednog gazdinstva do korporacija, poslovali po "fer plej" uslovima. Optimizacijom celokupnog sistema, implementacijom znanja, kapitala i inovacija kao i okretanje ka proizvodnji ekološke održivosti jeste pravac za rast i razvoj agrarnog sektora Republike Srbije.

Mikroekonmski menadžment – Ciljevi mikroekonomskog menadžmenta su: povećanje dobiti i akumulacije, unapređenje investicionih kapaciteta i kvaliteta gotovih proizvoda, smanjenje konflikta između primarnih poljoprivrednih proizvoda i prerađivača izazvano disproporcijom tržišne moći ova dva subjekta.

Potrebno je postepeno napuštati politike direktnih finansijskih podrška, subvencija, privrednih subjekata.

Naglasak bi trebao da bude na transparentnom usmeravanju javnih sredstava na:

- razvoj sistema specijalističkog obrazovanja
- unapređenja metodologije i standardizacije proizvodnih procesa po ugledu na japanske kompanije
- obezbeđenje zaštite zdravlja i života
- otklanjanje negativnih uticaja na životnu sredinu kao i zaštitu parcela za proizvodnju organske hrane.

Direktno finansiranje se predlaže samo za troškove edukacije i dodatno obrazovanje preduzetnika, stručnjaka i menadžera, odnosno zaposlenih, u funkciji praćenja svetskih trendova i unapređivanja proizvodnog procesa u proizvodnji konvencionalne i organske hrane. Razlog za smanjenje subvencija leži u činjenici da Srbija poseduje komparativne prednosti u vidu prirodnih resursa i jeftinoj radnoj snazi u odnosu na razvijene zemlje.

Potrebno je i usavršavanje nacionalnih institucija za regulaciju agrarne industrije, kako bi se smanjilo vreme ali i troškovi preduzeća i poljoprivrednih gazdinstava.

Trenutno se u Republici Srbiji organsko proizvedeni proizvodi prodaju preko mreže trgovaca na veliko i kompanija koje se bave proizvodnjom „gotovih“ organskih proizvoda (prerađivačka industrija) koji su zaključili ugovore sa preko 70% malih poljoprivrednih proizvoda. Direktnu prodaju praktikuje oko 20% poljoprivrednih proizvoda koji su uspeli da nadu domaća i inostrana tržišta za plasman svojih proizvoda.

Slika 2. – Idealne lokacije za proizvodnju organske hrane

Izvor: Exporter, (2009). *Organiska proizvodnja*, broj 14, Beograd: Agencija za strana ulaganja i promociju izvoza Republike Srbije

Na Slici 2. se može videti da su idealne lokacije za proizvodnju organske hrane rasprostranjene na celoj teritoriji Republike Srbije. Najveće površine su uglavnom prirodni rezervati. Broj lokacija govori o mogućnostima koje Republika Srbija poseduje u vidu proirodnih potencijala.

Iskorišćenjem resursa i uključivanjem velikog broja malih proizvođača u organsku proizvodnju, Republika Srbija bi smanjila socijalne i ekonomске tenzije na svojim ruralnim delovima teritorije. Struktura ruralnog stanovništva u kombinaciji sa prirodnim potencijalima nudi perspektivu za razvoj organskog dela agrarne industrije i to na 44,5% nacionalnog prostora (Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, 2014). Smanjenje nezaposlenosti, povećanje bruto domaćeg proizvoda, smanjenje neobradenih površina, ekstra profit i veći izvoz samo su neki od efekata koji bi se postigli iskorišćavanjem potencijala kojim Republika Srbija raspolaže.

Tabela 2. - Swot analiza: Mogućnosti razvoja organske proizvodnje hrane u Republici Srbiji

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> -Postoji Nacionalni Akcioni plan; -U okviru strategije institucionalizacije Republike Srbije u procesu integracije učinjeni su inicijalni koraci ka unapređenju pravnog i administrativnog okvira za regulaciju organske proizvodnje; -Formirano je namensko Akreditaciono telo; -Iniciranje svesti o potrebi unapređenja kvaliteta u većini industrijskih kapaciteta kao uslova za internacionalizaciju poslovanja; -Značajne površine poljoprivrednog zemljišta nisu zagađene i intenzivno kultivisane a to pospešuje bržu i lakšu konverziju; -Postoji pozitivan stav o organskoj poljoprivrednoj zajednici, kod određenog kruga poljoprivrednih proizvođača i sve većeg broja potrošača; -Postojanje Nacionalne Asocijacije za organsku proizvodnju; -Interesovanje međunarodnih donatora za podizanje nivoa organske poljoprivredne proizvodnje; -Uvođenje sistemske edukacije o organskoj poljoprivredi sa proizvodnog, 	<ul style="list-style-type: none"> -Nacionalno regionalno tržište je relativno malo i ograničeno -Slaba povezanost sa evropskim tržištem ograničava korišćenje njegovih sinergetskih efekata za razvoj nacionalne i regionalne proizvodnje organske hrane -Nedovoljna saradnja učesnika u lancu vrednosti; -Obrazovanje o poljoprivredi i organskoj proizvodnji je na niskom nivou; -Nema modela za korišćenje strukture porodičnih gazdinstava kao potencijala za prelazak na organsku proizvodnju; -Institucionalna neuređenost; -Nerešeno pitanje blagovremenog finansiranja i subvencionisanja sektora organske proizvodnje; -Angažovanje međunarodnih donatora je marginalno sa stanovišta finansijske podrške; -Nije ustanovljena finansijska šema i tehnička podrška za kontinuelno delovanje Akreditacionog tela; -Sistem Sertifikacije je nejasan i netransparentan; -Baza podataka o organskoj

<p>tehnološkog, ekološkog i ekonomskog aspekta na Univerzitetu u Novom Sadu;</p> <p>-Međunarodna saradnja lokalnih univerziteta sa Univerziteom u Kaselu;</p> <p>-Bliski odnosi sa tržištima organske hrane u Nemačkoj, Austriji, Švajcarskoj i Holandiji;</p>	<p>poljoprivredi je nerazvijena sa stanovišta kvantiteta i kvaliteta informacija kao podrške razvoju;</p>
<p>Potencijali</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pozicioniranje kao primarnog evropskog dobavljača za organski proizvedeno kupinasto voće kao i za finalne proizvode dobijene preradom voća; -Pozicioniranje kao primarnog evropskog dobavljača za organski proizvedenu soju; -Pozicioniranje kao primarnog evropskog dobavljača za organski proizvedene sastojke za hranu kao što su skrob, gluten, pahuljice, pectin... -Organska poljoprivredna proizvodnja je pokretačka snaga za revitalizaciju razvojnih funkcija poljoprivrede; -Organska poljoprivreda omogućava lakšu integraciju u Zajedničku agrarnu politiku(CAP); -Perspektiva Republike Srbije je da postane glavni faktor procesu odobravanja IPARD projekta i restrukturiranje ruralnog sektora i poljoprivrede uopšte; -Organska poljoprivreda postaje jedan od glavnih stubova poljoprivrede Srbije u formirajuju BDP-a; 	<p>Pretnje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Gazdinstva nisu motivisana za unapređenje konkurentnosti prema kriterijumima otvorene tržišne privrede; -Sektor organske poljoprivrede nije politički prepoznat kao pokretačka snaga prestrukturenja i obnavljanja razvojne propulsije agrarne industrije prema standardima ciljnog okruženja; -Sektor organske poljoprivrede ne poseduje resurse i organizaciju za pristup spoljnim tržištima; -Velika konkurenca proizvođača iz razvijenih zemalja na ciljnim tržištima organske hrane; -Neki učesnici su isključeni sa ciljnog (evropskog) tržišta organske hrane zbog nepoštovanja prihvaćenih procedura i standarda poslovanja EU; -Nema instrumenata za usmeravanje domaćih stranih investicija u razvoj sektora proizvodnje organske hrane;

Izvor: Marz, U., Stolz, T., Kalentic, M., Miskovic, N., (2012). *Organic Agriculture in Serbia 2012.*, At a Glance, str. 40, National Association "Serbia Organica".

U prezentiranoj *swot analizi*, tabela 2., može se primetiti da postoje potencijali i prednosti ali i pretnje i izazovi koje treba prevazići kako bi se svi potencijali i prednosti iskoristili na optimalan način.

Umereno kontinuelna klima, geografski položaj, nizak nivo hemizacije obradivih površina, sačuvan biodiverzitet ali i značajan potencijal ruralnog stanovništva predstavljaju potencijale sa kojim Republika Srbija raspolaže za razvoj organske proizvodnje hrane.

Snage Republike Srbije se ogledaju u pozitivnom stavu i trendu rasta organske proizvodnje kao i definisanoj strategiji i izrađenim nacrtima i planovima organske proizvodnje.

Slabosti se ogledaju u lošem sistemskom uređenju agrarnog sektora. Tržište organskih proizvoda je malo, obrazovanje o organskoj proizvodnji je na niskom nivou što za posledicu ima mali broj inovacija i neefikasnost u organskoj proizvodnji. Saradnja privrednih subjekata je takođe na niskom nivou kao i saradanja sa inopartnerima.

Pretnje su prisutne i interno i eksterno. Interno, postoji pretnja da Republika Srbija i Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine ne prepoznaju organsku poljoprivredu kao prekretnicu za razvoj argarne industrije. Eksterno, konkurencaja jača, efektivnost i efikasnost u proizvodnji organske hrane rastu, kao i kvalitet i standardizacija proizvoda. Ukoliko Republika Srbija ne bude *pokrenula* organsku proizvodnju, u budućem periodu će biti sve teže zauzeti tržišnu poziciju na međunarodnj sceni zbog:

- zagađenja zemljišta od stane industrijske i konvencionalne poljoprivredne proizvodnje;
- ostvarivanje veće produktivnosti od strane ino-konkurenata.

Prilivom japanskog znanja i kapitala *swot analiza* se proširuje pre svega u domenu potencijala ali i pretnji, pošto postoji i izvesan rizik koji prati integraciju dve zemlje.

Pored navedenih nedostataka Republika Srbija ima i:

- manjak kapitala;
- neadekvatne inpute za proizvodnju;
- neadekvatnu sertifikaciju;
- neefikasno organizovanje.

Šanse za Republiku Srbiju mogu biti u:

- prilivu japanskog kapitala;
- investicijama u istraživanje, proširenje i podizanje kvaliteta;
- usvajanja sertifikata;
- motivaciji i stimulaciji poljoprivrednih gazdinstava kako bi se u potpunosti i na pravi način iskoristili potencijali Republike Srbije;
- jačanju inicijative i podršci za širenje na inotržišta;
- aktivnosti za stimulaciju damaće i inostrane tražnje za organskom hranom proizvedenom u Republici Srbiji.

Preporuke za unapređenje organske proizvodnje Republike Srbije po u ugledu na japanski agrarni sektor:

- Potrebno je obezbeđenje neophodne infrastrukture kao i skladištan prostor kako bi organski proizvodi sačuvali svoj kvalitet i prepoznatljivost na tržištu;
- Pravilno klasiranje i standardizacija proizvedene hrane je od bitnog značaja, kako bi se ugradio kvalitet i organizovano agrarni sektor u organskoj proizvodnji hrane;
- Distribucija gotovih proizvoda kao i prepoznatljiva ambalaža je zadatak kompanija kao i njihovih marketinških službi kako bi proizvodi bili prepoznatljivi i konkurentni na inotržištu;
- Zemlje u razvoju mogu ostvariti pristup atraktivnim inotržištima samo pod uslovom sertifikovanih organskih proizvoda od institucija koje će inotržište vrednovati. Troškovi sertifikacije će se poljoprivrednim subjektima koji učestvuju u organskoj proizvodnji višestruko vratiti povećanim prihodima i ekonomijom obima;
- uvođenje savetodavnih, institucionalnih, administrativnih i logističkih usluga za razvoj i stabilizaciju agrarne industrije u delu organske proizvodnje hrane.

4.5. “Real time” podaci

Iznalaženje kvalitetnih rešenja distribucije hrane, digitalizacija i instaliranje inteligentnih sistema na faramama ali i poljoprivrednim kompanijama doprinosi optimizaciji sistema i orijentaciji agrarnih subjekata na osnovu „real-time“ podataka sa tržišta. Na ovaj način se smanjuju zalihe na tržištu i obezbeđuje kvalitetnije podmirenje tražnje za agrarnim proizvodima. Ovakvi sistemi omogućavaju gazdinstvima da analiziraju i unapređuju svoju proizvodnju na osnovu zahteva tržišta. Informacije nisu samo vezane za tržište, tu je i vremenska prognoza, aktuelna dešavanja i trendovi u agrarnoj industriji.

Grafikon 4. - Značaj informacija za eko-farme u Japanu

Informacije	Mogućnosti
Vremenska prognoza: televizija i internet.	Adekvatno praćenje vremenske prognoze je neophodno kako bi poljoprivredna gazdinstva mogla na vreme da se zaštite i preduzmu sve neophodne mere kako bi optimizirali proizvodnju.
Znanja iz agroindustrije: instituti, deljenje iskustava	Umrežavanje poljoprivrednih farmi, prerađivačke industrije,

poljoprivrednih subjekata i umrežavanje u mrežu.	poljoprivrednih instituta, kupaca i distributera i kreiranje „real time“ podataka sa tržišta bi značajno optimiralo poslovanje u agrarnom sektoru. Deljenje trendova i novih saznanja poljoprivrednih subjekata unapredio bi rast i razvoj agrosektora.
Istoriski podaci: sagledavanje svojih ali i tuđih grešaka.	Analiza učinaka u prethodnom periodu omogućilo bi da se sagledaju greške ali i neiskorišćene prilike poljoprivrednih gazdinstava i kompanija i preduzmu mere kako do istih grešaka ponovo ne bi došlo.

Izvor: Goedde, L., Fischer, J., Denis, N., Tanaka, M. & Yamada, Y. (2016). *Empowering Japanese agriculture for global impact*. McKinsey&Company Japan, str 7.

Ovakva politika vođenja i organizovanja agrarnog sektora je neosporno održiva na dugi rok. U okviru saradnje eko-farmi sa prerađivačkom industrijom moguće je formirati paletu zdravih proizvoda koja će pored podmirivanja domaće tražnje biti konkurentna na tržištu Japana ali i drugih država sa kojima Republika Srbija ima sporazume o slobodnoj trgovini poljoprivrednih proizvoda. Dok model održivog razvoja teži optimiziranju i efikasnijoj upotrebi prirodnih resursa, multifunkcionalna poljoprivreda ide korak dalje i pokušava da diversificiše poljoprivrednu proizvodnju i ostvaruje pored ekonomskih, ekološke i socijalne ciljeve. “Real time” podaci ili pravovremeni podaci su ključni u postizanju maksimalne korisnosti svih privrednih subjekata u agrarnoj industriji.

5. Integracija Japana i Srbije u organskoj proizvodnji hrane

Japanski model organizacije i upravljanja, kojeg karakteriše visoka produktivnost i konstantno unapređivanje, mogao bi se implementirati u agrarni sektor Republike Srbije uz podršku Vlade Japana kroz četiri nivoa:

Prvi nivo: podrazumeva edukacioni nivo putem koga bi jačanje partnerstva sa japanskim univerzitetima kao i razmenom kadrova japanskih i srpskih stručnjaka, između akademskih institucija, bilo omogućeno usavršavanjem i implementacijom japanskog „know how“ koncepta;

Drugi nivo: podrazumeva jačanje institucionalnih saradnji i politike savetodavnog rada putem koga bi se optimizirali upravljački kapaciteti delom i kroz primenu „kaizen“ koncepta;

Treći nivo: odnosi se na prerađivačku industriju gde bi akcenat bio na usavršavanju postojeće tehnologije, prerade, marketing i distribuciju proizvoda;

Četvrti nivo: odnosi se na nivo proizvodnje, rast poljoprivrednog autputa kroz razvoj eko-farmi i priliva japanskih investicija i kapitala, što bi podrazumevalo veći nivo integrisanosti Japana i Srbije.

Integracija srpskih resursa sa japanskim tehnologijom, kapitalom i znanjima bi moralo biti usmereno ka konceptu multifunkcionalne poljoprivrede. Neophodno je očuvanje poljoprivrednih gazdinstava koja zajedno sa stanovništvom i prirodnim uslovima čine osnovne subjekte agrarne industrije u ruralnim područjima. U Republici Srbiji poljoprivredna gazdinstva imaju ogroman potencijal da svoj rast i razvoj okrenu ka principima održivog razvoja i time diverzifikuju svoje prihode i obezbede zaštitu životne sredine.

6. *Hipoteza:* Implementacija japanskog kapitala i znanja bi mogla predstavljati prekretnicu za reindustrializaciju agrarne industrije i zagrevanje agrarne ekonomije u Srbiji kroz razvoj organske proizvodnje hrane – *Hipoteza potvrđena.*

Na Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije je da ovakav model i principe ugradi u postojeću Nacionalnu strategiju održivog razvoja Republike Srbije. Vizija je da se Republika Srbija u narednih 10 godina približi konceptu multifunkcionalne poljoprivrede i pokuša da implementira japanske sisteme kako bi poljoprivredu učinila održivom a produktivnost agrosistema podigla na viši nivo.

Razvojni ciljevi koncepta multifunkcionalne poljoprivrede koji bi se ostvarili integracijom dve zemlje su:

Ekološki ciljevi: racionalna upotreba i očuvanje svih resursa kako bi se omogućilo budućim generacijama da održavaju agrarnu industriju na optimalnom nivou. Zbog toga je potrebno

motivisati proizvođače da se preorijentisu na procese i inpute koji su manje štetni u poljoprivrednoj proizvodnji. Organska proizvodnja kao uslov njene održivosti nameće smanjene štetnih uticaja koje konvencionalna proizvodnja ima na životnu sredinu, isključenjem svih hemiskih inputa. Japanska filozofija upravljanja poljoprivredom glasi: „Potrebno je vraćati prirodi ono što je od nje uzeto, kako bi nam ona još više u budućnosti dala“. Kada se ova filozofija bude u Republici Srbiji primenjivala moći ćemo da kažemo da je poljoprivredna proizvodnja održiva.

Socijalni ciljevi: ovde se pre svega govori o odnosu čoveka i prirode od čijeg odnosa zavise razne druge sfere društva koje su od suštinskog značaja za rast i razvoj istog. Jedan od značajnijih uticaja na stanovništvo je očuvanje života i zdravlja ljudi, gde prednost imaju proizvodi koji su organski proizvedeni i koji nisu genetski modifikovani. Organski proizvodi čuvaju zdravlje ljudi i podižu metaboličku kondiciju. Multifunkcionalna poljoprivreda se odnosi i na razvoj lokalnih zajednica kao i na povećanje nivoa životnog standarda stanovništva. Ovo je zapravo i ključni cilj do koga se dolazi postepeno, a u prilog ovome ide činjenica da se 80% poljoprivrednog stanovništva koje živi na selu statistički svrstava u kategoriju siromašnih. Za napredak ruralnih područja je neophodno podići nivo obrazovanosti i znanja stanovništva.

Ekonomski ciljevi: za zemlje u razvoju je karakteristično da prednost daju ekonomskim ciljevima, ostvarivanju profita i ekstra profita, ne obraćajući pažnju na dugoročno stanje nacije i njenih prirodnih resursa. Tradicionalna poljoprivredna proizvodnja nije u skladu sa konceptom održivosti, zato što dovodi do degradacije zemljišta i ruiniranja prirodnih resursa. Dakle, takva politika je efektivna na kratak rok, gde se u odnosu na zemlje koje primenjuju koncept multifunkcionalne poljoprivrede gube komparativne prednosti i prilike za dugoročno planiranje, rast i razvoj.

5.1. Japanski Venture Capital fondovi kao pokretači agrarne industrije Japana i Srbije

Venture Capital fondovi ili Fondovi rizičnog kapitala su organizacije koje se bave investiranjem, najčešće u male kompanije koje imaju potencijal da u budućnosti postanu velike korporacije i ostvaruju veliki profit. Preduzetnik koji ima inovaciju i potencijal a nema kapital može zatražiti pomoć kod Fonda rizičnog kapitala. Uz određenu analizu Fond investira u biznis i stiče udeo te kompanije. Između 2013. i 2014. godine investicije od strane Fondova rizičnog kapitala su u Japanu porasle za pet puta, sa 900 miliona \$ na 4,6 milijardi \$ navodi se u “McKensey”-jevim istraživanjima.

Agroindustrija na globalnom nivou danas predstavlja jednu od najprofitabilnijih grana i očekuje se da će u budućnosti biti mnogo više inovacija i mnogo više prisutnog kapitala. Japanski „start-up“ preduzetnici imaju veliku podršku od strane Fondova rizičnog kapitala, i imaju svu neophodnu podršku:

- finansijska podrška;
- preporuke i saveti;
- pomoć od strane finansijskih eksperata fonda;
- povezivanje sa drugim kompanijama u kojima je fond investirao;
- marketing podrška.

Donošenjem Zakona o poslovanju Fondova rizičnog kapitala i stvaranjem ovakvih institucija u Republici Srbiji, podstaklo bi se preduzetništvo i razvoj poljoprivrede, kako konvencionalne tako i organske poljoprivrede.

Fondovi rizičnog kapitala bi značajno doprineli reindustrializaciji agrarnog sektora, razvoju palete organskih proizvoda ali i konkurentosti srpskog tržišta na međunarodnom nivou.

Kreiranjem Fondova rizičnog kapitala u agrarnoj industriji i agrarnom biznisu, omogućila bi se realizacija ciljeva:

- prevazilaženje visoke ruralne nezaposlenosti rada i kapitala;
- poboljšanje infrastrukturne udobnosti za nove investicije u agrarnu industriju;
- implementiranje koncepta održivog privrednog, ekološkog i socijalnog razvoja;
- stvaranje uslova za poboljšavanje unutrašnje i spoljašnje saradnje dve zemlje Srbije i Japan.

5.2. Paleta organskih proizvoda

Slika 2. – Organski pirinač

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:

<http://www.biospajz.rs>

Uz dobru pripremu i organizaciju Republika Srbija bi mogla da proizvodi organski piranač, beli i crveni. Ovakvi proizvodi su traženi u Japanu ali i u zemljama sa kojim Republika Srbija ima sporazume o slobodnoj trgovini.

Slika 3. – Organski pasulj

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Organski crveni pasulj je veoma hranjljiv, odličan je izvor proteina a siromašan je natrijumom, mastima i kalorijama. Ne sadrži gluten. Crni organski pasulj ima pozitivno dejstvo na sistem reproduktivnih organa i bubrege, i veoma dobro uspeva na ovim podnebljima.

Slika 4. – Organsko povrće

Paradajz

Kupus

Krastavac

Crni luk

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Organski pradajz, kupus, krastavac i crni luk su vrsta povrća koja se mogu uzgajati na teritoriji Republike Srbije. Organska paprika, beli luk, brokoli, tikva i krompir su takođe poljoprivredne kulture koje se mogu efektivno uzgajati na organski način.

Slika 5. – Proizvodi dobijeni preradom organskog povrća

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Na Slici 5. se mogu videti razne turšije, ajvari i umaci dobijeni preradom organskog povrća. Gotovi proizvodi donose najviše profita zato što kreiraju najveći deo novostvorene vrednosti.

Slika 6.- Organsko voće

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, 2017. Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Republika Srbija može da proizvodi organsku jabuku, krušku, šljive, jagode, višnje, trešnje, maline i kupine i da od njih pravi gotove proizvode.

Slika 7. – Proizvodi dobijeni preradom organskog voća

Organiski čips

Organiska kaša za bebe

Organiski džem

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, 2017. Preuzeto 15.06.2017., sa:

<http://www.biospajz.rs>

Na Slici 7. se vide samo neki od gotovih proizvoda koji mogu da se naprave od organskog voća. Kompanije su te koje treba da ispitaju tržište i razviju prerađivačku industriju kako bi gotovi proizvodi bili kvalitetni, zdravi i prepoznatljivi.

Još je Merkantilistima bilo poznato (18. vek) da najveći novostvorenu vrednost ne stvaraju sirovine, već gotovi, luksuzni proizvodi i zbog toga su zagovarali slobodan uvoz sirovina a ograničavanje uvoza luksuznih proizvoda. Ova teorija se poklapa sa današnjim stanjem u poljoprivredi, i potvrđuje tezu da poljoprivredna gazdinstva generišu najmanju novostvorenu vrednost. Dakle potrebne su snaže transnacionalne korporacije koje će da kreiraju gotove proizvode kako bi većina novostvorenih vrednosti ostala domaćim poljoprivrednim subjektima (Cook. P. 2009).

Slika 5. – Organski med i organski pčelinji proizvodi

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Organski med koji se proizvodi u Republici Srbiji je već prepoznat a tražnja za njim je veća nego ponuda. Potreban je veći broj košnica sa pčelinjim društvima kako bi mogli da plasiramo organski med koji je na tržištu redak i tražen. Organski pčelinji proizvodi takođe predstavljaju potencijal koji Republika Srbija treba da iskoristi. Organski polen, matična mleč samo su neki od pčelinjih proizvoda koje možemo da proizvodimo.

Slika 5. – Organsko meso

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:
<http://www.biospajz.rs>

Organsko juneće meso ali i svinjsko, goveđe i živinsko meso predstavljaju proizvode za kojima je tražnja na svetskoj sceni u porastu a čija se proizvodnja uz dobar plasman višestruko isplati.

Slika 5. – Organski mlečni proizvodi

Izvor: Internet prodavnica zdrave hrane, (2017). Preuzeto 15.06.2017., sa:

<http://www.biospajz.rs>

Organski sir, mleko, kajmak i pavlaka kao proizvodi široke potrošnje za Republiku Srbiju predstavljaju veliku priliku da sa proizvodnjom ovakvih proizvoda podmiri domaću tražnju ali i tražnju Japana i ostalih zemalja sa kojima Republika Srbija ima ugovore o slobodnoj trgovini.

5.3. Brendiranje organskih proizvoda i izvoz

Hiperkonkurenca, kao posledica globalizacije, je nametnula kao uslov konkurentnosti definisanje geografskog područja sa koga dolazi konkretni proizvod. Nacionalni agrarni sektor je u situaciji da se bori sa konkurenjom za podmirenje domaće tražnje i pored činjenice da imamo komparativne prednosti u odnosu na konkurenčiju. Organska hrana koja se proizvede na teritoriji Republike Srbije treba da bude zdrava i bezbedna, bez bilo kakve upotrebe hemiskih materijala a akcenat mora biti na visokom kvalitetu i visokom nivou nutritivnih vrednosti.

Naglasak bi trebao da bude na brendiranju i zaštiti geografskog porekla, čime bi potrošači bili informisani da proizvod koji kupuju dolazi sa određenog područja, da ima visok kvalitet i

posebna svojstva. Ovakva oznaka značajno štiti domaćeg proizvođača i zadržava njegov ugled na tržištu. Po ugledu na japansku industriju, i udruženjem nacionalnih politika na regionalnom nivou dveju zemalja, paleta proizvoda zdrave hrane bi morala biti prepoznatljiva po kvalitetu i autonomnosti kako na tržištima Japana i Republike Srbije, tako i na tržištima zemalja sa kojima Republika Srbija ima postignute sporazume o međunarodnoj trgovini.

Praktican primer - Kompanija *Foodland company* je afirmisala organsku prizvodnju, a njene proizvode karakteriše istaknuta zdravstvena vrednost i visok nivo kvaliteta. Prerada proizvoda se bazira na domaćim organskim sirovinama i autotohnim sortama kojima klima i kvalitet zemljišta Republike Srbije pogoduju, jer parcele beleže visoke poljoprivredne prinose. Uspešno poslovanje obezbeđuju mali poljoprivredni proizvođači kao i dobra poslovna strategija koja omogućava izvoz organskih proizvoda.

Izvoz organskih proizvoda bi mogao biti plasiran u zemlje sa kojima Republika Srbija ima Sporazume o slobodnoj trgovini. Bescarinsko tržište obuhvata oko milijardu ljudi, a zemlje sa kojima su zaključeni Sporazumi o slobodnoj trgovini su (Regionalna razvojna agencija JUG, 2017.):

- *Evropska unija* – prelazni trgovinski sporazum, bescarinski izvoz svih proizvoda;
- *Sjedinjene Američke Države* – generalizovani sistem preferencija;
- *Ruska Federacija* – može biti posebno interesantna japanskim kompanijama zato što Republika Srbija uživa posebne beneficije, a carinske stope se kreću u vrednosti od 1% izvoza robe (više od 50% vrednosti proizvoda mora biti kreirano u Republici Srbiji);
- *Turska* – bezcarinski izvoz robe koja je u potpunosti proizvedena u Republici Srbiji;
- *Belorusija* – roba koja se izvozi predviđa režim od 1% carinske stope (više od 50% vrednosti proizvoda mora biti kreirano u Republici Srbiji);
- *Kazahstan* – roba koja se izvozi predviđa režim od 1% carinske stope (više od 50% vrednosti proizvoda mora biti kreirano u Republici Srbiji);
- *CEFTA (Centralno evropska zona slobodne trgovine)* - uključuje sledeće države: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Makedoniju i Moldaviju;
- *Slobodni trgovinski sporazum između Srbije i EFTA zemalja (Norveška, Lihtenštajn, Island i Švajcarska)* - omogućava srpskim izvoznicima da izvoze robu u ove države bez plaćanja carine i ostalih taksi.

6. *Hipoteza:* Japanske kompanije bi pored zadovoljavanja potreba japanskog i srpskog tržišta mogle iz Srbije plasirati zdravu hranu zemljama Evropske Unije i zemljama sa kojima Srbija ima zaključene Sporazume o slobodnoj trgovini. – *Hipoteza potvrđena.*

Zaključak

U ovom istraživačkom radu su kroz pet poglavlja sagledane performance i razvojne mogućnosti Japana i Republike Srbije u proizvodnji organske hrane.

Poslednjih decenija, Republika Srbija je suočena sa nizom ekonomskih i drugih problema u agrarnom sektoru. Organska poljoprivreda predstavlja šansu da se učini iskorak konsolidovanjem i revitalizacijom razvojnih funkcija agrara. Na taj način bi se unutrašnje stanje agrarnog sistema sredilo, očuvala bi se ruralna područja i obezbedio privredni rast i razvoj Republike Srbije.

Angažovanjem najmanje 25% Agrarnog budzeta za podršku razvoja organske proizvodnje bi pokrenulo proces strukturalnih prilagođavanja putem kojih bi se Republika Srbija približila standardima i bila konkurentna na međunarodnim tržištima.

Poslovna ekspertiza japanskih kompanija i integracija kapitala dveju zemalja bi mogla doprineti stvaranju srednjih i velikih preduzeća koja bi mogla da „vuku“ razvoj agrarne industrije (za čiju proizvodnju bi se koristile domaće sirovine organskih proizvoda od instaliranih eko-farmi na ruralnim područjima Republike Srbije). Na taj način bi se stvorila paleta organskih proizvoda za podmirenje tražnje Japana i Republike Srbije, ali i kreirala paleta organskih proizvoda koja bi bila konkurentna na inotržištu. Da bi se definisana vizija ostvarila, neophodno je angažovanje državnih institucija i drugih privrednih subjekata kako bi se postigli standardi organske poljoprivrede u proizvodnim, tehnološkim i naučnim procesima.

Japanu bi zahvaljujući svojim transnacionalnim korporacijama, koje ulažu svoja sredstva u razvoj novih tehnologija, "rastuća tržišta", "zone velike potrošnje" i u eksploataciju prirodnih bogatstava širom sveta, ulaganjem u Republiku Srbiju i agrarnu industriju u grani organske proizvodnje hrane, donelo ekstra profit. Jačanje poljoprivredne proizvodnje zasnovane na zdravoj hrani, pored unapređenja odnosa Japana i Srbije i finansijskih efekata, za Srbiju bi značilo ekonomsko jačanje ruralnih područja kroz zapošljavanje stanovništva, reindustrializaciju dela agrarne industrije kroz implementaciju japanskog kapitala i sistema menadžmenta čija filozofija podrazumeva konstantno unapređivanje i usavršavanje tehnologije, proizvodnog procesa, upravljanja, produktivnosti, kvaliteta proizvoda i kulture kompanije.

U poslovnoj terminologiji Japana postoji izraz "keiritsu" koji predstavlja formiranje široke poslovne koalicije radi stvaranje jedinstvenog proizvoda. Poslovna koalicija Japana i Srbije bi u budućnosti mogla imati za cilj stvaranje jedinstvene palete proizvoda zdrave hrane koja će biti konkurentna na ino-tržištu a čija proizvodnja će voditi brigu o zaštiti životne sredine.

Literatura

1. Adžić, S. (2009). Reindustrializacija, teorija ondogenog razvoja i dobro regionalno i lokalno poslovno okruženje, Zbornik radova: *Ekonomска политика Србије у 2009. години и изазови светске економске кризе*, str. 93-106, Nučno društvo ekonomista sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
2. Adžić, S., Birovljev, J., Borožan, Đ., Davidović, M., Stojić, D. & Pejanović, R. (2014). Prilog regionalnoj strategiji unapređenja agrarnog biznisa, *Performanse i razvojne mogućnosti agrarne industrije u AP Vojvodini*, str 7-122, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici i Poljoprivredni fakultet Novi Sad.
3. Cook. P. (2009). Technology clusters, industrial districts and regional innovation systems, Collection of works: *A handbook of Industrial districts*, str. 295-306, Edward Elgar
4. Davis. A. Y., (2012). The Movement for Sustainable Agricultural in Japan, A Case Study: *Organic Farmers in Saga, Fukuoka, Kagawa, and Hyog.*, B.S., Rutgers University, str. 65-84.
5. Exporter, 2009, *Organska proizvodnja*, broj 14, Beograd: Agencija za strana ulaganja i promociju izvoza Republike Srbije
6. Goedde, L., Fischer, J., Denis, N., Tanaka, M. & Yamada, Y. (2016). *Empowering Japanese agriculture for global impact*, McKinsey&Company Japan
7. Marz, U., Stolz, T., Kalentic, M., Miskovic, N., (2012). *Organic Agriculture in Serbia 2012.*, At a Glance, str. 40, National Association "Serbia Organica".
8. Osaka. A., (2013). *Japanese Organic Market*, GAIN Report Number JA3705, USDA Foreign Agricultural Service, str. 5-7.
9. Pejanović, R. (2009). Razvojni problemi poljoprivrede Republike Srbije, *Agroekonomika*, No. 41-42, str. 5-23, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet Novi Sad.
10. Poshuma, A. C. (2009). Clusters and industrial districts: Common roots, different perspectives, Collection of works: *A Handbook and Industrial districts*, str. 172-183, Edward Elgar

Elektronska forma:

1. Internet prodavnica zdrave hrane, 2017. Preuzeto 15.06.2017., sa: <http://www.biospajz.rs>
2. Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, (2014). *Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje za period 2014.-2019.*, str. 7, Radna verzija, Preuzeto 28.03.2017., sa: www.mpzzs.gov
3. Privredna komora Republike Srbije, (2017). *Zvanični podaci*. Preuzeto 11.04.2017., sa: <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=72&p=1&pp=2&>

4. Regionalna razvojna agencija JUG, (2017). *Zvanični podaci*. Preuzeto 15.06.2017., sa: <http://rra-jug.rs/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini/>
5. Tomyama Co., Ltd, (2017). Preuzeto 28.02.2017., sa: <http://www.tomiyama-agri.com/en/>, 28.02. 2017.